

A történet központi paedagogiai és didaktikai jelentőségéről a középiskolában.*)

Itt Angliában, ahol is minden a történeti hatalmak nagy jelentőségét hirdeti; itt ahol a hagyomány, a szokás és a törvény az egész életet minden ízében áthatja s annak oly bámulatos államfönn tartó, sőt államalkotó nemzeti erőt kölcsönöz, bizonyára nem lesz idegenszerű, hogy ha én – mint ama nemzeti államnak egyik képviselője, a mely Európa messze keletén ezer éves fönnállását csak is nemzeti hagyományaihoz való ragaszkodásának, arany bullájához és nehezen kiküzdött törvényeihez és békeszerződéseihöz való hűségének köszöni: a történetnek központi paedagogiai és didaktikai jelentőségére a középiskolai oktatás körén belül irányítom, megszabott rövid időhöz kötötten, kegyes figyelmüket.

Középiskolai oktatásunk nem egy bajban szenved. A természettudományi alapon nagyra nőtt intellectualismus mit sem akar tudni a hitről, az eszmények országában való időzésről, életről; sürgeti a tudást, csakis az exactus tudást. A nevelő osztálytanár helyébe az oktató szaktanár lépett, aki nem egyszer lekicsinyli tanártársának szakját, maga számára a tanulókat lefoglalja s, másra való tekintet nélkül, azokat tudni-valóval elhalmozza és a tanulók lelkét kész ismeretekből össze-

*) Folytatjuk az erkölcsi nevelés londoni congressusán a magyar résztvevőktől bemutatott előterjesztések közül azoknak közlését, melyeket szerzőjük Szemlénk rendelkezésére bocsátott. Az egész congressus lefolyását jövő számunk fogja ismertetni.

rakott kirakattá alakítja az érettségi számára. Nincs mit csodálkozni azon, hogy vajmi gyakran nem tudományra szomjas, szellemi erőből duzzadó, hanem a tudományt megelégtelt, elbágyadt ifjak lépik át a főiskola küszöbét.

S e bágyadtság, e megelégteltég daczára – a tanulmányozás tén – mégis az önelteltségnek mily dacza, az önérvényesítésnek mily kíméletlen törtetése! ROUSSEAU-val jelszóvá, vált az egyéniségnek joga, minden egyén jogegyenlősége. Kell, hogy minden egyén szabadon fejlődjék: beköszönt »a gyermek százada«! Nincs mit tekinteni az emberiségre, a kereszténységre, a hazára, a nemzetre, az otthonra, a nemzetiiségre, az' apára, az anyára! A gyermek, a jövőnek záloga áll a központban. Az ő egyénisége: az fejlődjék egészen szabadon, nem törődve a szülők elavult kívánságaival, sem a tanítók merev pedansságával, sem a környezet nyárspolgári erkölcsével. Az egyéniség összes rugóival, ösztöneivel, eredeti, erővel teli genialitásával szabadon fejlődjék, s a jelen romjain emelkedjék föl az »Uebermensch« kevély alakja!

Mi paedagogusok meghökkenve állunk a jövő e képe előtt s kérdezzük, hogy mi is e sajátságos betegségi tüneteknek tulajdonképpen oka és sürgetjük a feleletet a kérdésre, hogy maga a betegség miképpen gyógyítható meg?

Tudási törekvésükkel bennakadtak a töltetesnek, a végesnek országában, A világ ezért is szakszerűen csoportosított egyes, különös ismeretrészletekre darabolódott el: és az e g y e s tudó En a tapasztalatilag adott elkülönült voltában lett minden emberi tevékenység kiinduló pontja és értékelője.

Kantra támaszkodva, megféledektek a tudás constitutívus elemei mellett a normatív us elemek határozó jelentőségéről: s másrészt az empirikus Én mellett az i n t e l l i g i b i l i s Ennek az egyest valóban értékelő jelen-őségéről. Megféledektek arról, hogy csak az egységes tudás felelhet meg a tudat egységének, s hogy nem a tudás exactus ténylegességében, mint bevégeztenek, késznek tudása, hanem csakis a tudás a maga levésében lesz élettelses, a tudót is éltető tudássá.

Es megféledektek arról, hogy ez a tapasztalati En, ez az egyéniség teste szerint igenis záróköve, legmagasabb fokozata az állati organisatiónak; de egyszersmind éppen intelligibilis Énjének normatívus hatása alatt új fejlődésnek kiinduló

pontja, a melynek célja nem az egyéniség tekintet nélküli evolúciója, hanem az egyéniségben létező ama csirának, ama jobb Ének kifejtése, amely néki az emberiség egyetemes művelődésének kiépítésében föltétlen, egészen sajátos értéket tulajdonít, és éppen ez által az egyéniséget személyiséggé magasztalja föl.

Személyiség a n e v e l é s n e k célja; a nevelés nem egyéb, mint ama folyamatnak megindítása és gondozó irányítása, a melynek útján az egyéniségben létező jobb Éniség a történeti, a társadalmi hatalmak befolyása alatt személyiséggé érlelődik.

Élő ismeret az oktatás célja: az oktatás nem egyéb, mint ama folyamatnak megindítása és gondozó ápolása, amelyel és a melyben a tanuló a műveltség levését lelkében átéli és ez által a műveltségnek e birtokával élő, fölszabadító és föl-emelő erőnek tulajdonosává lesz.

Ama folyamat útján a növendék, mint személyiség, igaz emberré, »homo«-vá lesz; emez által a tanítvány az igazi h u m a n i t á s birtokába jut.

Átélt, utánaélt történet vezet el ama homohoz, eme humanitáshoz.

S ez a történet, mely egyrészt az emberiség művelődésikincsét, a humanitást, és másrészt a személyiséget a maga levésében tünteti föl, lényege szerint egy és ugyanaz. Valamint ugyanis az egyes ember születéséig átéli az állatvilág fejlődési fokozatait: éppen úgy éli át igaz emberré, személyiséggé való válásában az emberiség fejlődési fokozatait. Egy embernek az élete az embernek az élete.

A történet még csak e megvilágításban nyer valódi értelmet, valódi célt!

I. Ez a történet mutatja meg, hogy miként hagyja el az ember az *érzéki* Éniség fokozatát; ama fokozatot, amelyen minden értéket maga az egyéniség érzéki meghatározottságában ösztöneivel és érzéki rugóival képvisel s minden más, még az Istenség is a fétisekben csakis puszta eszköz, a melyen éppen ezért j ó a kellemes és a hasznos; tudásra méltó – a föl-tűnő; amelyen az összes képzeteket az érzéki schema (a tér és az idő) kapcsolja egybe, vagy amelyeket a k e d v e n c képzetek, ezért is fantasticus formákban appercipiálják: a melyen az, ami a mi szemeinkben csudaszerű – természetes,

amelyen az önkényes és esetleges az indító ok, az élet pedig mindenkinek küzdelme mindenki ellen.

II. Ez a történet mutatja meg, hogy miképpen emelkedik föl az emberiség először a családban, a társadalmi élet emez összejtjében a *történeti* Éniségnek fokozatára; hogy miképpen tágul és differentiálódik emez összejt; hogy miképpen lesz végre is a családi házból – a haza, a családi hagyományból a tudomány, a családi szokásból a törvény, a családi érzetből a hazaszeretet: hogy miképpen különülnek el mindazok a tényezők, amelyek még a pater familiasban egyesítve voltak, külön rendekké, intézményekké a papságban, a fejedelemségben, a bírói és hivatalnoki karban; s hogy miképpen jellemzi közösen a történeti Éniség összes fejlődési alakjait az, hogy az egyes a történeti hatalmaknak csakis eszköze s így csak annyiban van létjogosultsága és értéke, amennyiben a közösség dogmatikailag adott művelődési kincseinek részese és azokat a közösség által megállapított módon érvényesíti is az életben. Föltétlen engedelmesség, alárendelés, tiszta és teljes altruizmus az egyesnek kötelessége és erénye; a történeti hatalom részéről való elismertetése és dicsőíttetés a cselekvésnek mozgó célja (*ambitio*): a dogmatikailag adottnak logikai földolgozása elméleti föladata; a törvényszerűség és a *correctness* az önmagában értéktelen életnek formája.

Az egyes ember a fejlődés e fokozatán érzéki természete szerint fegyelmezett, szellemi természete szerint kiművelt: de sajátos Énisége szerint meg van törve, meg van semmisítve!

III. Ez a történet végre megmutatja azt is, hogy az uniformis alkotások ugyan nagyoknak és hatalmasoknak tűnnek föl, valóságban azonban nem állják ki az idők rohamát, önmagukban fölbomlanak; hogy annál tökéletesebb és ellentállásra képesebb a szervezet, minél inkább tagolt egyénileg szerveiben; és hogy viszont a szerveknek értéke a szervezetre nézve annál inkább fokozódik, minél sajátosabb, minél egyénibb eme szervnek ténykedése. A történeti Éniségek ezzel elvesztik uniformis, dogmatikus, törvényszerű jellegüket; maguk is lelkes egyénekké alakúlnak át, melyek végre is a humanitás szervezetét, Istennek országát, mint szervek, szolgálják.

Az individuatio folyamat itt azonban meg nem áll, hanem tovább halad! Minden egyesben jelentkezik az összerendezet sajátosan építő jobb En, amely a történeti hatalmak fegyelmező és cultiváló munkája közben fölébred, s melynek mi, mint magasabb, isteni hatalomnak, mint isteni célgondolatunknak, tudatára jutunk. Az az egyéniség, amelyet a történeti fokozat eltemetett, az most újra föltámad, de immár érzéki salakjaitól megtisztult alakjában. E tiszta Éniség által meghatározott egyéniség – a *tiszta* Éniség e fokozatán – személyiséggé dicsőül. Maga a mi sajátos jobb Énünk, ez a mi tiszta Énünk most már az a hatalom, amely a mi akaratunkat és cselekvésünket meghatározza: e meghatározottságban tehát szabadok vagyunk! A midőn mi ezt a mi sajátos Énünket tételezzük, ekkor szolgáljuk legsajátosabban mások érdekeit: egoismus – altruismus immár nem ellentéte k. Minél mélyebben gyökerezünk Istenben, annál tágabb körben szolgáljuk felebarátainkat: Vallás és erkölcsiség egymást kiegészítik. Tudásunk, tudományunk tárgya és módszere változik. Tárgya nem a dogmatikailag adott, sem pedig a nekünk kellemes vagy hasznos, hanem az önmagában értékes, úgy hogy minden, gyakran a legkevesebbet mutató a tudományra nézve a legnagyobb jelentőséggel bír. A keletkezésnek kezdetei a jövő fejlődésre a legdöntőbb befolyást gyakorolják. A levésben, a részeknek egymással való kölcsönhatásában az egészen belül és az egész alapján nyilatkozik meg a dolgok sajátos lényege, fejlődésük törvénye. Csakis az önmagáról teljesen megfeledkező odaadás, a másban való élés, egyszóval csakis a *szeretet* nyitja meg a tudás végetlen mezejét számunkra, a végett, hogy ez úton is, a természet fölötti uralkodás útján, valamint az egyesnek, mint az egész sajátosan megalakult szervének, értékesítése útján épüljön föl a szeretetnek, Istennek az országa.

A történet e megvilágításban, mint művelődésünk fejlődése, egységes, élő, a messze jövőbe utaló tudást nyújt; s egyúttal mibennünk, midőn azt valóban utánna átéljük, fölemeli a mi egyéniségünket személyiséggé.

Ez a történeti oktatás eszerint tényleg nevelő.

S ha már most a középiskola föladatául, a szakiskolától megkülönböztetően, egy magasabb, általános műveltség közlését és a főiskolai tanulmányra való előkészítést továbbra is fönntartjuk, úgy szükségyszerű, hogy a nyelveknek, a számtan elemeinek az alsóbb osztályokban való nyújtása után a történet legyen a középiskola központi tantárgya.

Vallás, irodalom, földrajz, ének, rajz, testgyakorlat külön-órákban csakis mélyítik, illetőleg példákkal megvilágítják a történetet.

Természetrájk és természettan, amennyiben nehézséggel járna azoknak teljes illeszkedése a történethez, legalább a történeti módszer alkalmazása által alkalmazkodhatnának a concentratio gondolatához.

Csakis a tisztán formai tantárgyak, amelyek a tartalomtól és így magától a történettől is eltekintenek, (így a gondolkozás formáit földolgozó logica, a beszél ését földolgozó grammatica, a számlálás és mérését földolgozó mathematica és geometria) csakis ezek állanak laza kapcsolatban a történettel, amiért is, valamint tekintettel a túlterheltetés panaszára és az egyéni szabad fejlődés követelményére, a főlőbb osztályokban szabadon választható tantárgyakul kínálkoznak.

Ama gondolat, hogy a középiskolai oktatás középpontjába a történet helyezendő, nem új. Már HESS, MÁRIA TERÉZIÁ-nak mélyebben járó iskola-reformere az oktatás központjába helyezi a történetet; annak jelentőségét érületi anyagánál fogva HERBART elismeri, és ZILLER iskolája a művelődési fokozatokban értékesíti is.

Kegeyes figyelmüket e témával én is igénybe vettem, nem csak azért, mivel előadásom a történetet az erkölcsi nevelés szempontjából újabb megvilágításba helyezte, a concentratio gondolatát pedig következetesebben köröszkül vitte, hanem azért is, mivel szilárd meggyőződése, hogy a középiskolai oktatásnak a bevezetésben érintett bajai és hiányai ez úton valóban alaposan és egyszerűen orvosolhatók. E bajok ellen küzdünk mindnyájan, akik itt közélről-távolról egybe-együltünk; s kik ezért is – bár különbözőképpen küzdünk – egymással mégis melegen kezét foghatunk.

Schneller István.